

**ՕՏԱՐԵՐԿՐՅԱ ՈՒՂՂԱԿԻ ՆԵՐՂՐՈՒՄՆԵՐԻ ԱՌՆՉՈՒԹՅԱՄԲ ՀՀ-Ի
ՆԵՐՂՐՈՒՄԱՅԻՆ ՃԻՇՏ ՔԱՂԱՔԱԿԱՆՈՒԹՅԱՆ ՄՇԱԿՈՒՄԸ՝ ՈՐՊԵՍ
ՏՆՏԵՍԱԿԱՆ ԱՃԻ ԳՐԱՎԱԿԱՆ**

Հոդվածում ուսումնասիրվում է ՕՈւՆ-երի ներգրավման նպատակով երկրների կողմից ճիշտ ռազմավարության մշակման և իրականացման կարևորությունը: Քննարկվում է ճիշտ ռազմավարության մշակման նպատակով անհրաժեշտ հարցադրումների անհրաժեշտությունը և բացահայտվում են տվյալ հարցադրումներն ու տրվում վերջիններիս համապարփակ և հիմնավորված պատասխանները: Հաշվի առնելով օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների նվազման միտումները՝ ռազմավարության մշակման անհրաժեշտությունը գնահատվում է բարձր, քանի որ ՕՈւՆ-երը բավարար չէ միայն դիտարկել երկրների համար աշխատատեղերի ստեղծման կամ ներդրված գումարների հոսքի տեսանկյունից, այլև անհրաժեշտ է դիտարկել ՕՈւՆ-երի ուղղակի և անուղղակի ազդեցությունները երկրի կյանքի այլ ասպեկտների վրա ևս: Արդյունքում կարող ենք ասել, որ Հայաստանը կարող է դառնալ ՕՈւՆ-ների ներգրավման իրական հարթակ, սակայն հրատապ է ճիշտ ռազմավարության մշակումն ու իրականացումը:

Բանալի բառեր. օտարերկրյա ուղղակի ներդրումներ, անդրազգային կազմակերպություն, ներդրումային միջավայր, ռազմավարություն, գերակա ոլորտներ, ներդրումային քաղաքականություն, ներդրումային ռեժիմ, ՏՏ, գյուղատնտեսություն, վերականգնվող էներգետիկա:

Ներածություն: Յուրաքանչյուր երկրի ներդրումային միջավայրի առաջին և ամենակարևոր ցուցանիշն օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների հոսքերն են: Հայաստանի Հանրապետությունում վերջին տարիներին նկատվում է ներդրումային դաշտի գրավչության անկում, ինչն են վկայում ինչպես օտարերկրյա ներդրումների կրճատման ծավալները, այնպես էլ միջազգային փորձագիտական գնահատականները: Հետևաբար, պետք է ճիշտ և հետևողական քայլեր ձեռնարկել ներդրումային քաղաքականության մշակման և իրականացման ուղղությամբ: Առաջնահերթ անհրաժեշտ է հաշվի առնել այն փաստը, որ ՕՈւՆ-երի ոլորտում գործում են երկու հիմնական դերակատարներ՝ անդրազգային կազմակերպությունները, որոնք իրականացնում են ներդրումները, և երկրները (հաճախ ներկայանում են ներդրումների խթանման գործակալությունների միջոցով), որոնցում կատարվում են այդ ներդրումները (UNCTAD, 2021, 7)¹: Տվյալ համագործակցության շրջանակներում չափազանց մեծ դեր

¹ UNCTAD, TRANSNATIONAL CORPORATIONS INVESTMENT AND DEVELOPMENT, 2021, 7.

Է հատկացվում ներդրումների խթանման գործակալություններին, որոնք լիազորվում են ներդրումների հետ համատեղ աշխատանքի միջոցով ոչ միայն աջակցում են ներդրող ընկերություններին իրենց ներդրումային առաջին քայլերն անել տվյալ երկրում, այլև ներկայացնում են երկիրը՝ նոր օտարերկրյա ներդրումներ ներգրավելու նպատակով (OECD and IDB, 2018, 9)²: Ընդհանուր քաղաքականության մշակման նպատակով անհրաժեշտ է ունենալ ՕՈՒՆ-երի պատմության և զարգացման միտումների վերաբերյալ լավ գիտելիքներ, ինչպես նաև կարողանալ համապատասխան գնահատել տվյալ երկրի ներդրումային ներուժը՝ օտարերկրյա ներդրումների ներգրավման տեսանկյունից:

Մեթոդաբանություն: Մույն հետազոտության հիմնական նպատակը ներդրումային ճիշտ քաղաքականության մշակման համար մոտեցումների ներկայացումն է՝ օտարերկրյա ուղղակի ներդրումների ներգրավման նպատակով: Հոդվածի համար որպես գիտական հիմք են ծառայել ներդրումային ոլորտի առնչությամբ հայ և օտարերկրյա հեղինակների գիտական աշխատություններն ու վերլուծությունները, իսկ որպես տեղեկատվական հիմք՝ ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի կողմից հրապարակվող պաշտոնական հաշվետվությունները և տվյալները, Համաշխարհային բանկի և այլ միջազգային կառույցների կողմից հրապարակվող զեկույցները:

Գրականության ակնարկ: Ներդրումային ոլորտի ճիշտ քաղաքականության իրականացման և ներդրումային միջավայրի բարելավման և ընդհանուր ներդրումներ հասկացության վերաբերյալ առկա են գիտական լուրջ միջազգային հետազոտություններ և ուղեցույցներ, ինչպես նաև մասնագիտական տարբեր գնահատականներ: Ըստ «Օտարերկրյա ներդրումների մասին» ՀՀ օրենքի՝ օտարերկրյա ներդրում է համարվում գույքի ցանկացած տեսակ, այդ թվում՝ ֆինանսական միջոցներ և մտավոր արժեքներ, որն օտարերկրյա ներդրողի կողմից անմիջականորեն ներդրվում է ՀՀ տարածքում իրականացվող ձեռնարկատիրական կամ այլ գործունեության ոլորտում՝ շահույթի (եկամտի) ստացման կամ այլ օգտակար արդյունքի հասնելու նպատակով (ՀՀ օրենք, 1994)³: Միևնույն ժամանակ, միջազգային փորձի տեսանկյունից «Ներդրում» (կապիտալ ներդրում) տերմինը սովորաբար օգտագործվում է կա՛մ որպես հիմնական կապիտալի մեծացման, դրա պահպանման ուղղությամբ կատարվող ծախսերի հոսքի, կա՛մ այլ բարիքների արտադրության համար նախատեսվող ծախսերի հոսքի իմաստով (W. Pearce, 1997, 258)⁴: Համաձայն մեկ այլ տեսակետի՝ ՕՈՒՆ-ը ներդրում է կազմակերպության կամ ֆիզիկական անձի կողմից մեկ այլ երկրում, որտեղ չի գտնվում իր կենսական շահերի սկզբնական կենտրոնը (Maitena Duce, 2003, 1)⁵: Հայտնի մեկ այլ հասկացություն է առաջ քաշվում առ այն, որ տնտեսագիտությունը ներդրումները սահմանում է որպես ներկա կատարված ծախսերի ապագա փոխհատուցում (Avinash Dixit & Robert Pindyck, 1994, 1)⁶:

² OECD and IDB, *Mapping of Investment Promotion Agencies in OECD countries*, 2018, 9.

³ 1994 թվականի հուլիսի 4-ին ընդունված «Օտարերկրյա ներդրումների մասին» ՀՀ օրենք:

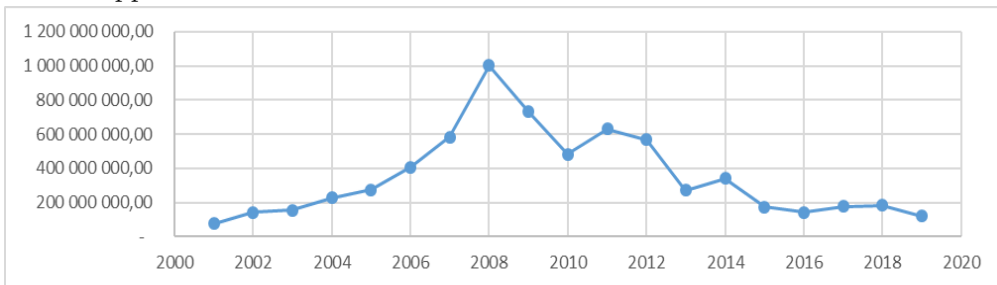
⁴ David W. Pearce, *The Macmillan Dictionary of Modern Economics*, 1997, 258 page.

⁵ Maitena Duce, *Definitions of Foreign Direct Investment (FDI): a methodological note*, July 31, 2003, 1.

⁶ Avinash Dixit & Robert Pindyck, 1994. *Investment under Uncertainty*. Princeton Univ. Press, 1.

Սահմանումն ընկալելուց հետո արդեն կարելի է մեր առջև հարց դնել՝ «Ինչպե՞ս բարձրացնել ՀՀ ներդրումային միջավայրի գրավչությունը ճիշտ ներդրումային քաղաքականության իրականացման միջոցով»:

Վերլուծություն: Ներդրումների խթանումը Հայաստանի Հանրապետության տնտեսական քաղաքականության հիմնական ուղղություններից մեկն է, որը ենթադրում է օտարերկրյա ներդրողների համար արտոնությունների ստեղծում, որն իր հետ կրերի երկրի արտահանման ավելացում ու գործազրկության մակարդակի նվազեցում, ներդրումների և բիզնեսի համար բարենպաստ միջավայրի ստեղծում, կարգավորող համակարգի թափանցիկության բարձրացում և ՀՀ-ում կայուն տնտեսական աճի ապահովում (ՀՀ ներդրումային քաղաքականության հայեցակարգը, 2015)⁷: Մինևույն ժամանակ, ՀՀ-ն ներկայումս հայտարարել է «բաց դռների» ներդրումային քաղաքականության մասին, որը երկրին զարգացող երկրների շրջանում դարձնում է ամենաբաց ներդրումային ռեժիմներից ունեցող երկրներից մեկը: Սակայն այս ամենը դեռևս իր արդյունքները ցույց չի տալիս ՕՈՒՆ-երի էական աճ գրանցելու տեսանկյունից: Ստորև ներկայացված է ՕՈՒՆ-երի փոփոխությունը Հայաստանում 2001-2019թթ.:

Պատկեր 1. ՕՈՒՆ-ը ՀՀ-ում 2001-2019թթ.: (ՀՀ վիճակագրական կոմիտե, ԱՄՆ դոլար)⁸

2008թ. համաշխարհային ճգնաժամից հետո ՕՈՒՆ-երի մակարդակի վերականգնումը ՀՀ-ում բնավ տեղի չի ունենում, ինչի պատճառ են հանդիսանում այն խորքային խնդիրները, որոնց բացահայտմանն ուղղված քայլերի արդյունավետ իրականացումը չի հաջողվում պատշաճ ներդրումային քաղաքականության բացակայության պատճառով:

Քանի որ ՕՈՒՆ-երն ինքնանպատակ չեն, այլ ենթադրում են իրական տնտեսական զարգացման ուղի, ապա անհրաժեշտ է հասկանալ հետևյալ հարցերի պատասխանները ներդրումային քաղաքականություն մշակելիս՝

- 1) Օտարերկրյա ներդրումների ո՞ր տեսակներն են օպտիմալ երկրի համար,
- 2) Ինչպիսի՞ ոլորտային առավելություններ կան ՀՀ-ում ներդրումներ իրականացնելու համար,

⁷ ՀՀ ներդրումային քաղաքականության հայեցակարգը և սույն հայեցակարգից բխող միջոցառումների ժամանակացույցը, ՀՀ կառավարության հոկտեմբերի 8-ի նիստի N45 արձանագրային որոշում:

⁸ ՀՀ վիճակագրական կոմիտեի կողմից հրապարակված տվյալները ՕՈՒՆ-երի գուտ հոսքերի վերաբերյալ:

- 3) Ո՞ր երկրների կազմակերպությունների համար կարող է ՀՀ-ն հետաքրքիր թվալ ներդրումների իրականացման տեսանկյունից,
- 4) Ինչպիսի՞ն պետք է լինի կառավարության քաղաքականությունը երկարաժամկետ կտրվածքով՝ ներդրումների հոսքն ապահովելու համար (Вдовин И.А., 2008, 1-3):

Որպես առաջին հարցին ի պատասխան պետք է ընդունել, որ անցումային զարգացող տնտեսությունները կարող են ներգրավել հիմնականում ռեսուրսների վրա հիմնված ներդրումներ: Սրանք այն ներդրումներն են, որոնք իրականացվում են՝ գնահատելով տվյալ երկրի մրցակցային առավելությունները: Այսպիսով, երկիր, որը հարուստ է բնական ռեսուրսներով ինչպիսին է մետաղական հանքանյութը, գրավում է օտարերկրյա ընկերություններին՝ ոչ միայն հումքի վերամշակման, այլև հանքանյութի տեսքով արտահանման նպատակով: Ռեսուրսների վրա հիմնված ներդրումների երկրորդ տեսակն իրենից ենթադրում է էժան, սակայն մասնագիտացված աշխատուժի առկայությունը տվյալ երկրում, ինչն էական ազդեցություն կարող է թողնել ՀՀ-ի համար՝ ներդրումների ներգրավման տեսանկյունից, քանի որ գրագիտության ցուցանիշով Հայաստանն աշխարհի 64-րդ երկիրն է 189 երկրների մեջ (UNDP, 2020)¹⁰: Հետևաբար, թե՛ ապրանքների (վերամշակված հանքահումքային նյութերի) և թե՛ ծառայությունների տեսանկյունից ՀՀ-ն կարող է գրավիչ լինել օտարերկրյա ներդրողների համար, քանի որ վերջիններս հնարավորություն ունեն կազմակերպելու վերոնշյալների արտահանումը հեշտացված պայմաններով:

Ներդրումային քաղաքականության մշակման հաջորդ կարևորագույն քայլը հիմնական ոլորտների առանձնացումն է: Հայաստանում կան ներդրումային հնարավոր որոշակի ոլորտներ, որոնք կարող են հետաքրքրել օտարերկրյա ներդրողներին: Ներդրումային տարածքների ընտրությունը գործընթաց է, որով ընկերությունը ընտրում է երկիր/տարածաշրջան, ընտրություն է կատարում տնտեսության տարբեր ճյուղերի միջև: Որոշ արտասահմանյան ընկերություններ աստիճանաբար են մուտք գործում երկիր, իսկ մյուսներն ամբողջ հատկացված գումարը ներդնում են մեկ անգամով: Հաշվի առնելով ներդրումային ոլորտների գնահատման հիմնական գործոնները, որոնցից են տվյալ ոլորտում առկա առավելությունները, մուտքի ու ելքի հեշտ հնարավորությունը, ռեսուրսների առկայությունը, պետության կողմից տրամադրվող հարկային, մաքսային և առևտրային հնարավորությունները, ենթակառուցվածքների բավարար մակարդակը՝ կարող ենք առանձնացնել Հայաստանի Հանրապետությունում ներդրումների իրականացման 3 հիմնական և 1 լրացուցիչ ոլորտ՝ Տեղեկատվական տեխնոլոգիաներ, Գյուղատնտեսություն, Վերականգնվող էներգետիկա, Զբոսաշրջություն (լրացուցիչ):

Երկրները պետք է հստակ հասկանան ոչ միայն օտարերկրյա ներդրումների ներգրավման դրական և բացասական կողմերը, այլև իրատեսորեն գնահատեն, թե ինչ

⁹ Вдовин И.А., д.ю.н., Стратегия привлечения инвестиций, 2008, 1-3:

¹⁰ United Nations Development Programme, Education Index 2020.

տեսակի և որ ոլորտներում ներդրումներ կարող են ներգրավել: Դա կարևոր է, քանի որ անիրատեսական ակնկալիքներ ունեցող պետությունները, ամենայն հավանականությամբ, կկորցնեն թանկարժեք ռեսուրսները՝ փորձելով ներգրավել ընկերություններ, որոնք երբեք ներդրումներ չեն կատարելու տարածաշրջանում: Հետևաբար, Հայաստանի Հանրապետության տեսանկյունից առավել արդյունավետ է ներգրավել ներդրումներ հենց վերոնշյալ ոլորտներում:

Ներդրումային քաղաքականության մշակման մյուս խնդիրն է պարզել, թե որ երկրների կազմակերպությունների համար կարող է գրավիչ լինել Հայաստանի Հանրապետությունը: Ներդրումների հիմնական տեսակի և հնարավոր ներդրումային ոլորտները պարզելուց հետո անհրաժեշտ է այնուհետև պարզել, թե որ երկրից պետք է ներգրավել տվյալ միջոցները: Հաշվի առնելով երկրների համապատասխան մասնագիտացումները, երկրների համար հետաքրքրության ներկայացնող ոլորտները, ինչպես նաև Հայաստանի հետ ունեցած մշակութային և պատմական սերտ կապերն ու հայկական մեծ սփյուռքի առկայությունը տվյալ երկրներում՝ կարելի է առանձնացնել ներդրումների ներգրավման հիմնական 3 երկիր՝ Ռուսաստանի Դաշնություն, Գերմանիա և Ֆրանսիա:

Ներդրումային քաղաքականության վերջին, սակայն ոչ պակաս կարևոր կետը երկարաժամկետ կտրվածքով վերոնշյալ կետերի արդյունավետության գնահատումն է: ՕՈՒՆ-երի ներգրավումն իրենից ենթադրում է շարունակական գործընթաց, քանի որ ներդրվող երկրի տնտեսական ցուցանիշները փոխվում են ինչպես երկրի ներսում, այնպես էլ միջազգային հարթակում տեղի ունեցող փոփոխություններին զուգընթաց: Պետք է հստակ պատկերացում ունենալ ՕՈՒՆ-երի վրա հնարավոր ազդեցություն ունեցող միտումների մասին (օրինակ՝ կրթության կամ ենթակառուցվածքների բարելավում), գնահատել հետագա ջանքերն այդ տեսանկյունից և անհրաժեշտ ճշգրտումներ կատարել ներդրողների հետ աշխատանքի ռազմավարության մեջ:

Այսպիսով, ներդրումների ներգրավման ռազմավարությունը պետք է կառուցվի՝ հաշվի առնելով ոչ միայն այն ոլորտները, որոնք այսօր (այսինքն՝ կարճաժամկետ) հետաքրքրություն են ներկայացնում ներդրողների համար, այլև միջնաժամկետ և երկարաժամկետ հեռանկարում (ենթադրելով, որ ներդրումային միջավայրը կբարելավվի) հնարավոր հետաքրքիր ոլորտները: Միննույն ժամանակ, քանի որ ՀՀ-ն նպատակ ունի զարգացնել բարձր տեխնոլոգիաների ոլորտը, հետևաբար, ռազմավարությունը պետք է հստակ ուղղված լինի դեպի երկրի արդյունաբերական զարգացում:

Եզրակացություն: Այսպիսով, պատասխանելով Հայաստանի Հանրապետության ներդրումային միջավայրին առնչվող հիմնական 4 հարցերին՝ կարողացանք պարզել, թե օտարերկրյա ներդրումների հիմնական որ տեսակն է օգտակար երկրի համար, ինչպես նաև հնարավորություն ունեցանք բացահայտելու ՀՀ հիմնական ներդրումային ոլորտները, և թե վերջիններս որ երկրների համար կարող են հետաքրքրություն ներկայացնել:

Պարզեցինք, որ Հայաստանին ներդրումների ներգրավման տեսանկյունից

անհրաժեշտ է շեշտը առաջնահերթ դնել ռեսուրսների վրա հիմնված ներդրումների վրա, որոնք բնորոշ են զարգացող և անցումային տնտեսություն ունեցող երկրներին: Հասկացանք, որ Հայաստանում կան որոշ գերակա ոլորտներ, որոնք կարող են իրական հետաքրքրություն ներկայացնել հնարավոր ներդրողների համար, ինչպիսիք են վերականգնվող էներգիան, բարձր տեխնոլոգիաները, գյուղատնտեսությունը և զբոսաշրջությունը, որը, կախված վերջին տարիներին տեղի ունեցող իրադարձություններից, որոշակի անկում է ապրել, սակայն արդեն նկատելի են տվյալ ոլորտի վերականգնման միտումները: Կարողացանք նաև սահմանել այն առաջնահերթ երկրները, որոնցից ակնկալվում են օտարերկրյա ներդրումների հոսքեր: Այդ երկրներն են Ռուսաստանի Դաշնությունը, Գերմանիան և Ֆրանսիան, քանի որ տվյալ երկրների հետաքրքրությունների շրջանակը համընկնում է հայաստանյան հնարավոր ներդրումային ոլորտների հետ, ինչպես նաև տվյալ երկրների հետ Հայաստանն ունի մշակութային և պատմական սերտ հարաբերություններ՝ միաժամանակ կարևորելով այն փաստը, որ այդ երկրներում գոյություն ունի հայկական մեծ սփյուռք:

Ներդրումներ ներգրավելու մոտեցման ճշգրտումը հրամայական է: Կորպորատիվ ներդրողների տարբեր թիրախային խմբերը շուկայավարման յուրահատուկ մոտեցման կարիք ունեն: Պետք է բացահայտել ամենաարդյունավետ մոտեցումները և համապատասխանաբար կարգավորել ռազմավարությունը: Անվիճելիորեն կարևոր է վերագնահատել երկրի ներդրումների խթանման գործակալության կազմակերպչական գործառնությունները և պարտականությունները: Շուկայավարման առաջնահերթությունների փոփոխությունը կարող է պահանջել ճշգրտումներ ֆունկցիոնալ և մասնագիտական պարտականությունների մեջ:

Այսպիսով, ուսումնասիրելով ՀՀ ներդրումային միջավայրը, ընդհանուր առմամբ կարող ենք ասել, որ Հայաստանը կարող է դառնալ ՕՈՆ-ների ներգրավման իրական հարթակ: Միաժամանակ անհրաժեշտ է նշել, որ պարբերաբար պետք է ուսումնասիրել արտասահմանյան գործարար և ներդրումային միջավայրի կարգավորման լավագույն փորձը և այն ներդնել Հայաստանում՝ տեղական առանձնահատկությունները հաշվի առնելով:

РАБОТКА ПРАВИЛЬНОЙ ИНВЕСТИЦИОННОЙ ПОЛИТИКИ РЕСПУБЛИКИ АРМЕНИЯ В ОТНОШЕНИИ ПРЯМЫХ ИНОСТРАННЫХ ИНВЕСТИЦИЙ, КАК ГАРАНТИЯ ЭКОНОМИЧЕСКОГО РОСТА - ЗАВЕН МЕЛИКДЖАНЫН - В этой статье исследуется потенциал страны для разработки и реализации правильных стратегий привлечения ПИИ. Обсуждается необходимость важных вопросов для выработки правильной стратегии, уточняются заданные вопросы и на последние даются обоснованные ответы. Учитывая тенденцию к сокращению прямых иностранных инвестиций в РА, потребность в разработке стратегии высока, поскольку ПИИ недостаточно рассматривать только с точки зрения создания рабочих мест или денежных потоков для стран, но также и прямое и косвенное влияние ПИИ на другие аспекты страны. В итоге можно сказать, что Армения может стать реальной

площадкой для привлечения ПИИ, но разработка и реализация правильной стратегии не терпит отлагательств.

Ключевые слова: прямые иностранные инвестиции, транснациональные корпорации, инвестиционный климат, стратегия, приоритетные направления.

DEVELOPMENT OF THE CORRECT INVESTMENT POLICY OF THE REPUBLIC OF ARMENIA IN RELATION TO FOREIGN DIRECT INVESTMENT AS A GUARANTEE OF ECONOMIC GROWTH - ZAVEN MELIKJANYAN - This article explores the potential of countries to design and implement the right strategies for attracting FDI. The necessity of important questions for the development of the correct strategy is discussed, the questions asked are clarified and substantiated answers are given to the latter. Given the downward trend in foreign direct investment in Armenia, the need for strategy development is high, since FDI is not considered only in terms of job creation or cash flows for countries, but also the direct and indirect impact of FDI on other aspects of the country. As a result, we can say that Armenia can become a real platform for attracting FDI, but the development and implementation of the right strategy is urgent.

Keywords: Foreign direct investment, transnational corporations, investment climate, strategy, priority areas.